

Вікторія Білявська,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та
зарубіжної літератур і методик їх навчання
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0001-5676-3945
wiktoria1288@gmail.com

МЕМУАРНА СПАДЩИНА Є. ФЕЛІНСЬКОЇ У СВІТЛІ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ КІНЦЯ ХІХ–ХХІ СТ.

У статті досліджено мемуарну спадщину Є. Фелінської у світлі літературно-критичного аналізу ХХ–ХХІ ст. Творчість відомої волинянки 1843–1857 рр., яка припала на період пожвавлення літературного руху в державі, у подальшому у зв'язку з відомими подіями суспільно-історичного значення, серед яких січневе повстання 1863–1864 рр., тотальна заборона всього польського, посилення русифікації тощо, була приречена на кількадесятилітнє забуття. Лише від початку ХХ ст. та в перші десятиліття ХХІ ст. постать авторки та її мемуарна спадщина стали об'єктами наукових студій як в Польщі, так і в Україні, Білорусі та ін. «Спогади з подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської як приклад мемуарів епохи романтизму згадував відомий польський дослідник літератури романтизму С. Буркот, зазначаючи, що описи подорожей не належали до улюблених жіночих тем, адже вони вимагали від автора не лише спостережливості, легкості в обробці обсервацій, а також і різносторонніх знань. Авторка, на думку вченого, створила не лише твір із глибокою інформативністю та багатоаспектним фактажем, але й текст виняткової краси, що одночасно становив собою свідчення незвичного духовного загартування авторки. «Мемуари з життя» Є. Фелінської стали популярним об'єктом досліджень у другій половині ХХ ст., коли набули поширення наукові студії, що стосувалися розвитку регіональної, або так званої тоді кресової літератури. У сучасному літературознавстві творчість Є. Фелінської була об'єктом наукових студій С. Буркота, А. Кучинського, Х. М. Малговської, З. Трояновичової. На окрему увагу заслуговують праці В. Сливовської, яка подала розширену версію життєпису Є. Фелінської та проаналізувала її місце й роль у діяльності «Союзу польського народу» Ш. Конарського. І. Венгжин розглядає мемуари авторки як жанрову модифікацію – «провінційні», що дозволяє вести дискусію у вимірі «центр» – «периферія». До найновішого вивчення біографії Є. Фелінської належить праця М. Цвенк. В українському літературознавстві вперше звернувся до творчості мемуаристки В. Єришов, у білоруському – О. Федута.

Ключові слова: Є. Фелінська, мемуари, польська література епохи романтизму, спогади.

Wiktorija Bilawska. Twórczość pamiętnikarska E. Felińskiej w świetle analizy krytycznoliterackiej końca XIX – XXI w.

W artykule zbadano wspomnienia oraz pamiętniki E. Felińskiej w świetle analizy krytycznoliterackiej XX – XXI w. Twórczość autorki, obejmująca okres lat 1843 – 1857, czyli czas aktywnego rozwoju ruchu literackiego w kraju, później w związku ze znanymi wydarzeniami społeczno-historycznymi, wśród których powstanie styczniowe 1863 – 1864, totalny zakaz wszystkiego polskiego, wzmacnianie rusyfikacji i in., została skazana na długie zapomnienie. Tylko na początku wieku XX oraz w pierwsze dekady wieku XXI osoba pamiętnikarki, a także jej utwory zostają obiektem zainteresowań naukowych w Polsce oraz w Ukrainie, Białorusi i innych państwach. „Wspomnienia z podróży...” jak przykład pamiętników doby romantyzmu przypominał w swojej pracy wybitny badacz polskiej literatury tego okresu St. Burkot. Uznał je za godne zainteresowania z tego powodu, że opisy podróży nie należały do tematów preferowanych przez kobiety, wymagając od piszących nie tylko spostrzegawczości, ale i rozległej wiedzy. Pod piórem E. Felińskiej, zdaniem krytyka, powstał tekst nie tylko nośny informacyjnie, ale będący

świadcstwem hartu ducha. „Pamiętniki z życia...” pozostały obiektem analizy krytycznoliterackiej w drugiej połowie wieku XX w kontekście badań dotyczących rozwoju literatury regionalnej albo tzw. literatury kresowej. We współczesnym literaturoznawstwie badaniem twórczości E. Felińskiej zajmowali się A. Kuczyński, H. M. Małgowska, Z. Trojanowiczowa. Na uwagę zasługują także prace W. Śliwowskiej, która podała rozszerzoną wersję życiorysu E. Felińskiej i przeanalizowała jej miejsce i rolę w działalności „Stowarzyszenia Ludu Polskiego” Sz. Konarskiego. I. Węgrzyn rozpatruje teksty autorki z pozycji gatunku „pamiętników prowincjonalnych”, co pozwala prowadzić dyskusję w wymiarze „centrum” – „peryferia”. Do najnowszych prac badających biografię E. Felińskiej należy monografia M. Cwenk. W literaturoznawstwie ukraińskim do twórczości autorki po raz pierwszy zwrócił się W. Jerszow, w białoruskim – A. Feduta.

Wyrazy kluczowe: E. Felińska, pamiętniki, literatura polska okresu romantyzmu, wspomnienia.

Victoria Bilyavska. *Memoir Heritage of E. Felinska in the Light of Literary-Critical analysis of the end XIX – XXI centuries*

The literary works of E. Felinska (1843 – 1857), which coincided with the revival of the literary movement in the country, later, because of well-known events of socio-historical significance, including the January Uprising of 1863 – 1864, a total ban on everything Polish, strengthening Russification, etc., were doomed to decades of oblivion. Only since the beginning of the XX century and in the first decades of the XXI century have the figure of the author and her memoir heritage become the objects of scientific studies in Poland, as well as in Ukraine, Belarus, and other countries. S. Burkot, a well-known Polish researcher of Romantic literature, mentioned E. Felinska's "Memories from a Journey to Siberia" as an example of Romantic period memoirs, noting that travel descriptions did not belong to favorite women's topics, after all, they demanded from the author not only attention, ease of processing observations, and diverse knowledge. The author, according to the scientist, created not only a work with deep informativeness and multifaceted facts, but also a text of exceptional beauty, which at the same time was evidence of the author's unusual spiritual hardening. E. Felinska's "Memoirs from Life" became a popular object of research in the second half of the twentieth century, when scientific studies related to the development of regional or so-called Kress literature became popular. In modern literary criticism, the work of E. Felinskaya was the object of scientific studies of S. Burkot, A. Kuchinsky, H. M. Malgovskaya, Z. Toyanovich. The works of V. Slivovska deserve special attention, she published an extended version of E. Felinska's biography and analyzed its place and role in the activities of the Union of the Polish People by S. Konarski. I. Wengzhin considers the author's memoirs as a genre modification - "provincial", that allows for a discussion in the dimension of "center" - "periphery". The work of M. Tsvenk belongs to the latest studies of E. Felinska's biography. In Ukrainian literary studies, V. Ershov was the first to study the works of the memoirist, and O. Feduta was the first in Belarusian literary studies.

Keywords: E. Felinska, memoirs, Polish literature of the Romantic period, memoirs.

Актуальність дослідження. Мемуарна література Правобережної України доби романтизму, представлена широким спектром митців, серед яких А. Анджейовський, Ш. Аскеназі, Г. Блендовська з Дзялинських, Т. Бобровський, В. Борецько, М. Галлі, К. Гейнч, М. Грабовський, А. Гроза, Т. Т. Єж (З. Мілковський), А. Єловіцький, Г. Жевуський, Є. Івановський (Є. Хеленіуш), Ф. Карпінський, К. Качковський, А. Н. Коженювський, К. Козьмян, Ш. Конопацький, Ю. І. Крашевський, В. Міцкевич, К. Міцовський, Ю. У. Немцевич, Ф. Новіцький, Г. Олізар, Н. Олізар, Т. Олізаровський, С. Осташевський, Я. Д. Охоцький, Ю. Охоцький, А. Павша, Т. Падалиці (З. Фіш), А. Пжездецький, Р. Піотровський, Г. Пузиніна, К. Ружицький, К. Сенкевич, Є. Фелінська, А. Хжонщевський, М. Чайковський, А. Є. Чарторийський тощо, у ХХ–ХХІ ст. набуває нових вимірів дослідження в літературознавчих студіях українських і закордонних авторів. Зокрема постать Є. Фелінської та її мемуарна творчість, яка залишалася на маргінесі наукових досліджень, на сучасному етапі розвитку літературознавчої думки отримувала різновекторні

оцінки. **Мета статті** – проаналізувати та узагальнити доступні літературно-критичні матеріали, що стосуються передусім мемуарної спадщини видатної волинянки.

Характерною рисою текстів письменниці є поєднання історичних фактів, аналітичних дискурсів, розгорнутих екскурсів у минуле, роздумів, оцінних суджень, документально-публіцистичних нарисів у багатокомпонентний структурований текст, що вибудовує складний художній простір. Проблематика, до якої звертається авторка, та ейдологічний аналіз, котрий застосовує Є. Фелінська в процесі роботи над текстом, мають здатність до різнопланової інтерпретації та багатоваріативного трактування. Вони дають змогу трансформувати уявлення про часопростір як один з авторських варіантів реінтерпретації художнього простору, у якому об'єктивність переплітається з суб'єктивним чинником. Вивчення генології мемуарів та спогадів дозволять увести творчість Є. Фелінської в жанрову парадигму українського правобережного польського літературного канону.

Методологічна база. Дослідження ґрунтується на засадах комплексного підходу, що передбачає застосування низки методів: біографічного (дослідження впливу фактів із життя письменника на його творчість), культурно-історичного (забезпечення об'єктивності дослідження, урахування не лише фактів біографії митця, але й особливостей його світобачення та культурного оточення), філологічного (уникнення лексично-стилістичної двозначності при аналізі мемуарних текстів), інтроспективного (розгляд мемуарних текстів як результату авторського самоспостереження).

Мемуарна спадщина Є. Фелінської в середині XIX ст. викликала активне зацікавлення критиків, серед яких були відомі на той час Ю. І. Крашевський, М. Балінський, З. Л. Фіш, Я. Гордон, Л. Лукашевич, Ф. Зелінський, Л. Семенський, В. Пшибильський та ін. Сильними сторонами «Спогадів з подорожі до Сибіру...» рецензенти називали унікальність фактичного матеріалу, оригінальність хронотопних вимірів тексту та просту й зрозумілу манеру нарації, що в сукупності сприяло формуванню доволі нешаблонного авторського стилю. Не такими позитивними стали відгуки критиків на «Мемуари з життя» (1856–1859), хоча, як свідчить епістолярій авторки, Є. Фелінська мріяла про повторення читацького успіху й визнання. Головним зауваженням до авторки було занадто великий обсяг тексту та стилістично надмірна розбудова, хоча кілька рецензентів відзначили важливий суспільний аспект тексту й уміння письменниці аналізувати події досить суперечливої епохи на межі століть. Детальність та іноді надмірна ретельність у зображенні навколишньої дійсності, на що звертали увагу численні літературні критики, пізніше перетворили мемуари Є. Фелінської на джерело важливих фактів із функціонування польської громади в Литві та на Волині кінця XVIII ст. і перших десятиліть XIX ст. Наступні генерації, для яких питання національної самоідентичності зазвучало особливо гостро, знаходили в «Мемуарах із життя» Є. Фелінської ціннісні основи для власного подальшого становлення та розвитку.

Після такого активного зацікавлення мемуари авторки надовго відходять у забуття. Текстовий масив письменниці став об'єктом літературознавчого дискурсу лише згодом, а громадська увага повернулася до постаті видатної волинянки лише на початку XXI ст. у зв'язку з канонізацією католицькою церквою її сина – З. Щ. Фелінського, Варшавського єпископа.

«Спогади з подорожі до Сибіру, перебування в Березові та Саратові» та «Мемуари із життя» Є. Фелінської в літературознавчому процесі до кінця XIX–XX ст. перебували на периферії наукових розвідок. Ім'я письменниці, як авторки кількох повістей, побіжно згадував А. Зданович, польський письменник та критик, у тексті «Нарису подій польської літератури» (1877 р.). Найважливішим твором він уважав «Спогади з подорожі до Сибіру...», високо оцінюючи хорошу манеру оповідання, гарні описи, привітну простоту та привабливість. Дослідник писав також про «цікаві мемуари, які є хорошим джерелом інформації для історії з недавніх часів» [20, с. 363–364].

У праці М. Яніка «Польська сибірська література» (1907 р.) було проаналізовано твори різних авторів і їхній життєвий та літературний шлях. Серед багатьох постатей

з'явилося ім'я і Є. Фелінської як авторки, яка, на думку вченого, має видатний письменницький талант та спостережливість. Критик пише про «Спогади із подорожі до Сибіру...» як про нотатки, що стосуються як вигнанців, так і російського суспільства в Сибіру та Європі загалом. Автор наголошує, що «Спогади із подорожі до Сибіру...» є «дуже динамічними та захоплюючими», підкреслює, що Є. Фелінська не без цікавості пише й про остяків (застаріла назва корінного народу Сибіру), а в текст уводить кілька остяцьких народних казок, які дозволяють пізнати характер, релігійні обряди, вірування цього народу [11, с. 48]. Спогади, як наполягає автор, «написані у формі нотаток-хронік, що не дозволяє докладно передати головний зміст, оскільки вони становлять собою переважно спостереження й рефлексії [11, с. 48]. М. Янік писав, що життя Є. Фелінської на засланні протікало без особливих пригод, що вона «стала тихою жертвою, яка добровільно та з великою гідністю віддалася долі, звертаючи свої думки в сторону вітчизни й родини» [11, с. 49].

Наступного разу «Спогади із подорожі до Сибіру...» з'явилися на обрії літературознавчого дискурсу лише в 1972 р. в контексті досліджень А. Кучинського, який підкреслив етнографічні зацікавлення Є. Фелінської та оцінив ретельну «інвентаризацію культурних рис пізнаваних етнічних груп» [12, с. 260]. Надану спогадам форму щоденника вчений визнав ідеальною, адже вона дозволяє наблизити зображення краю, людей та подій без їх викривлення в процесі літературної обробки, що в результаті становить «багате на матеріал фактографічне джерело для істориків та етнографів» [12, с. 257].

Досліджуючи спогади непрофесійних письменників, які пізніше присвятили себе літературній діяльності, польська дослідниця Х. М. Малговська згадала й про Є. Фелінську як про «видатну письменницю, котра досконало володіла пером, авторку небанальних спогадів». Науковець зазначає, що мемуаристка знайшла себе в пізнанні сибірських просторів, нав'язуванні контактів із мешканцями Березова й корінними народами – хантами та ненцями [13, с. 81]. Х. М. Малговська намагалася дослідити й реконструювати роботу мемуаристки над «Спогадами з подорожі до Сибіру...», що полягало, на її думку, у пізнішому вдосконаленні авторкою сибірських нотаток, котрі стали основою майбутніх творів.

У праці «Мемуарно-репортажні форми 40–50-х років XIX ст. (на периферії „Спогадів із подорожі до Сибіру...“ Є. Фелінської)» [13, с. 75–86] Х. М. Малговська досліджувала умови, у яких починала писати мемуаристка, зазначаючи, що вирушаючи на заслання, Є. Фелінська не мала наміру описувати свою подорож, а приступивши до цього завдання, також розуміла ризик, що стосувався жанру, котрий рідко обирався тогочасною жінкою-автором. Літературознавець дотримувалася думки, що волинянка ще на засланні почала вести розлогі нотатки, які стали хронікою контактів із мешканцями Березова, Саратова й корінними народами Сибіру та основою написаних пізніше спогадів.

«Спогади з подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської як приклад мемуарів епохи романтизму згадував відомий польський дослідник літератури романтизму С. Буркот, зазначаючи, що описи подорожей не належали до улюблених жіночих тем, адже вони вимагали від автора не лише спостережливості, легкості в обробці обсервацій, а також і різносторонніх знань. Є. Фелінська, на думку вченого, створила не лише твір із глибокою інформативністю та багатоаспектним фактажем, але й текст «виняткової краси, що одночасно становив собою свідчення незвичного духовного загартування авторки» [8, с. 169].

У 1993 р. в антології «Сибір романтиків», укладач З. Трояновичова, серед інших текстів була надрукована також і частина «Спогадів із подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської, які дослідниця назвала «цікавими, але занадто об'ємними та дещо екзальтованими<...>. Написані під російською цензурою, – наголошувала вона, характеризуючи текст, – не могли мати мартирологічного характеру» [18, с. 321].

В. Сливовська чи не вперше в сучасному польському літературознавстві присвятила Є. Фелінській окреме дослідження: «Думки та вчинки Єви з Вендорфів Фелінської» [17, с. 9–27]. Учена представила біографію мемуаристки та звернула особливу увагу на її діяльність у підпільній організації «Союз польського народу» Ш. Конарського, перебіг судових засідань, вирок, перебування на засланні та подальшу долю авторки. Що стосується особливостей манери оповіді в «Спогадах із подорожі до Сибіру...», то науковець зазначає, що у творі «мартирологічна лінія зазначена досить дискретно, очевидно, не без впливу цензури. Але не лише цензура змушувала її (Є. Фелінську – В. Б.) тамувати ноту мучеництва, особливо щодо власної особи; це виникало передусім із її характеру, сильної волі, гартування якої з дитинства вона вважала своїм основним завданням» [17, с. 17].

У 2003 р. в праці «Світ спогадів Є. Фелінської», досліджуючи перебування видатної польки на засланні, А. Рочко зазначає, що не можна спогади Є. Фелінської зарахувати до сфери інтимної мемуаристики, як то зробили А. Вітковська і Р. Пшибильський у академічному виданні підручника «Романтизм», адже сфера внутрішніх переживань, таких як біль, терпіння, страх, у цьому творі є табу [14, с. 187]. У тематичному плані згадане видання охоплює літературу періоду від розділів Польщі до січневого повстання. У праці чітко простежується науковий стиль кожного із співавторів: вибірковість матеріалів у Р. Пшибильського та прагнення до інформативного насичення в А. Вітковської.

У книзі «Кресов'янки. Коло героїчних письменниць» М. Цвенк детально проаналізувала період заслання мемуаристки, звертаючись до найбільш дискусійних питань, що стосувалися уточнення найважливіших біографічних даних, як, наприклад, початок творчої діяльності авторки. На основі архівних джерел, серед яких були й особисті листи, учений досліджує стосунки Є. Фелінської та членів її родини на відстані, окреслює коло знайомств та зацікавлень, умови перебування, емоційний стан та аксіологічні орієнтири європейки в нетовариському сибірському просторі. М. Цвенк підкреслює, що реконструкція й відтворення життєпису осіб не першого плану – це дослідження, на яке вказувала й сама Є. Фелінська, зауважуючи в мемуарах, що в пам'яті нащадків повинні залишатися не лише образи особливо заслужених осіб, але й тих, котрі власною шляхетністю заслужили на згадку [10, с. 52].

Дослідження окремих фрагментів біографії Є. Фелінської переросло в монографію М. Цвенк, уперше присвячену непересічній постаті видатної волинянки. Книга містить п'ять розділів, розташованих у хронологічному порядку. Окрасою видання стали календар із зазначенням основних подій із життя родини Фелінських, генеалогічне древо роду Вендорфів, кореспонденція, яку було надруковано вперше, а також додаток, що складається із фрагментів, які не увійшли до надрукованих текстів «Спогадів із подорожі до Сибіру...» [9].

«Мемуари з життя» Є. Фелінської стали затребуваним об'єктом досліджень у другій половині ХХ ст., коли набули популярності наукові студії, що стосувалися розвитку регіональної, або так званої тоді кресової літератури. Ю. Бахуж визнавав мемуари одним із найважливіших проявів культурної активності, виразно спрямованої на публікацію [17, с. 137]. Дослідник зауважував, що мемуаристи середини ХІХ ст. не лише мали обґрунтовані причини писати, але ще й представляти власні спогади на розсуд громадськості. Вивчаючи мотиви, які керували бажанням письменників ХІХ ст. вдаватися до написання мемуарів, Ю. Бахуж на прикладі творчості Є. Фелінської, говорить про те, що свої тексти вона писала під впливом передчування «раптового пришвидшення ритму подій у ХІХ ст.», що, власне, було характерне для світовідчуття багатьох культурних діячів того часу.

Я. Рудницька в статті «Є. Фелінська – мемуаристка» зауважує, що наявні в «Мемуарах із життя» описи, відрізняються від романтичних, є безпосередніми й конкретними, головним героєм твору є шляхта толерантна, але станово герметична, яка кохається в розвагах – танцях, маскарадах, контрактах [16, с. 196–197]. Дослідниця, аналізуючи хронологічні межі твору, приходять до висновку, що північно-східні території Речі Посполитої й Волинь того

періоду невідомі з безпосередніх свідчень, а тому «Мемуари з життя» мають «виняткову пізнавальну вартість» [16, с. 195].

І. Венгжин визнавала «Мемуари з життя» Є. Фелінської цікавим джерелом інформації для історика звичаїв і традицій, а письменницю назвала доволі непересічною постаттю не лише з позицій літератора-повістяра, але й як літописця свого часу: «згадувані біографічно-товариські нариси, побутові дрібниці і приналежність авторки до настільки нечисленної групи провінційних письменниць періоду між повстаннями ХІХ ст., роблять її постать, якщо й не цікавою, то однак вартою згадки» [19, с. 74]. Літературознавець звертає увагу на комплекс проблем, представлених у «Мемуарах», серед яких найгостріше поставали соціально-економічні й політичні питання існування шляхетства в перші десятиліття ХІХ ст., що характеризувалися суспільною депресією, фінансовим занепадом, явищем ексдивізії – процедура стягнення боргів за рахунок нерухомої власності, конформізмом і деградацією.

В українському літературознавстві чи не вперше про творчість Є. Фелінської заговорив В. Єршов у монографії «Польська література Волині доби романтизму: генеалогія мемуаристичності» [2], яка є вагомим дослідженням основних етапів розвитку правобережної польськомовної літератури й соціально-історичних чинників, що сприяли її розвитку й функціонуванню як окремого самодостатнього явища культурного простору польсько-українського помежів'я.

Учений визначив місце Є. Фелінської «серед жінок Волині першої половини ХІХ століття, які яскраво репрезентують волинську громадськість, активно займалися суспільною діяльністю і посіли достойне місце серед волинських письменників, ставши знаковими постаттями правобережної культури, освіти й красного письменства» [2, с. 472]. Розглядаючи життєвий і творчий шлях видатної волинянки, дослідник зазначав, що мемуарна спадщина письменниці є винятковим здобутком польськомовної літератури Правобережної України ХІХ ст. Мемуари Є. Фелінської, на думку вченого, є складно структурованим текстом, що містить безпосередньо мемуаристичні відомості, унікальні факти, оцінки, роздуми, розгорнуті публіцистичні пасажі, ґрунтовні аналітичні викладки та масштабні спостереження людини з державним світоглядом і власним поглядом на розвиток суспільної думки в державі. Об'ємні характеристики сучасників, аналіз політичного, духовного та громадського життя Правобережжя, рецепція польської суспільної думки, а також високі духовні та етичні пріоритети Є. Фелінської сьогодні підносять її мемуари до рівня найвидатніших творів волинських письменників [2, с. 476].

Окрему увагу літературознавець звертає на стиль авторки, який характеризується логічністю, простотою й високохудожнім викладенням. Ліричні переживання, одухотворені роздуми, підтверджені раціональними, логічними й обґрунтованими спостереженнями, задушевність розповіді авторки – усе це, як пише В. Єршов, надає мемуарам неповторної оригінальності, винятковості [2, с. 476], а також – «Поетичною особливістю структурування художнього простору Є. Фелінської є тільки їй властиве органічне поєднання часу й місця, минувшини й сьогодення, події й особистості <...> Художній простір мемуарів Є. Фелінської – значний. Тільки в другому томі другої серії він охоплює життя частини східної Польщі, Австрії й Литви до центрального міста Волині – Житомира» [2, с. 478]. Творчість мемуаристики дослідник називає «серцевинною класикою канону правобережної мемуаристики, її центром» [3, с. 67]. Науковець відзначає, що Є. Фелінська досконало володіє всіма художніми прийомами організації мемуарного тексту. Вона майстерно вплітає нарацію в розповідь, вибудовує багатоголосся, емоційно й сильно впливає на читача чуттєвим мовленням.

Постать Є. Фелінської згадується також у контексті волинських літературно-красназничих студій житомирського вченого, серед яких «Житомир Єви Фелінської» [1], та «Шпиталь сестер Шариток (Filles de la Charité) у Житомирі (За матеріалами волинської мемуаристики)» [4] та ін.

Життєвий шлях і творча спадщина Є. Фелінської, передовсім її повісті, були досліджені С. Кравченко [5, с. 30]. Літературознавець зазначає, що вже після смерті письменниці у Вільні вийшла ще одна її книга «Пам'ятки з життя» (очевидно, маючи на увазі «мемуари»), де змальовано історію, побут, звичаї Волині та Литви кінця XVIII – початку XIX ст. Помилково авторка вважає, що «усі твори Є. Фелінської зберігаються лише в бібліотеках Вільнюса та Любліна» [5, с. 30], адже текстовий масив художньої спадщини мемуаристики доволі об'ємний, і в плані географічного місцезнаходження нараховує не одне місто як у Польщі, так і в Україні, Литві, Білорусі та ін.

Білоруський учений О. Федута в збірнику статей «Сюжети та коментарі» [6] подає короткі біографічні відомості про Є. Фелінську, звертаючись до періоду її заслання. Початком у дослідженнях стали розповіді мешканців Пермі про Надію Дурову, відому «кавелерист-дівичю», які почула авторка «Спогадів із подорожі до Сибіру...» під час етапування до місця заслання. Науковець пише про умовну полеміку із сучасницею Є. Фелінської, з якою доля не дозволила зустрітися письменниці в реальності. Головна проблема – місце та функції жінки в тогочасному суспільстві. О. Федута зазначає: «Життя Є. Фелінської показує, що визвольна боротьба дозволяє залишатися жінкою, не передбачаючи маскарадної (з погляду польської письменниці) історії з переодяганням. Роль матері та роль борця, як виявляється, можна поєднати в реальному житті – і це те, що вдалося Є. Фелінській і не вдалося Н. Дуровій» [6, с. 111].

Найновішим вітчизняним дослідженням, де згадується постать Є. Фелінської, стала перша видана за часи незалежної України праця під редакцією видатного українського вченого-полоніста Р. Радишевського «Нарис історії польської літератури» (2019 р.), у котрій ім'я мемуаристики звучить серед талановитих митців художнього слова, які жили в Житомирі та віддано служили літературі.

Висновки. Творчість Є. Фелінської 1843–1857 рр., що припала на період пожвавлення літературного руху в державі, у подальшому, у зв'язку з відомими подіями суспільно-історичного значення, серед яких січневе повстання 1863–1864 рр., тотальна заборона всього польського, посилення русифікації тощо, була приречена на кількадесятилітнє забуття. Лише від початку XX ст. й у перші десятиліття XXI ст. постать Є. Фелінської та її мемуарна спадщина стали об'єктами наукових студій як у Польщі, так і в Україні, Білорусі.

У сучасному літературознавстві творчість Є. Фелінської досліджували С. Буркота, А. Кучинський, Х. М. Малговська, З. Трояновичова. На окрему увагу заслуговують праці В. Сливовської, яка подала розширену версію життєпису Є. Фелінської та проаналізувала її місце й роль у діяльності «Союзу польського народу» Ш. Конарського, висвітлила подробиці перебування її на засланні. І. Венгжин розглядає мемуари авторки як жанрову модифікацію – «провінційні», що дозволяє вести дискусію у вимірі «центр» – «периферія». До найновішого вивчення біографії Є. Фелінської належить праця М. Цвенк. В українському літературознавстві вперше звернувся до творчості мемуаристики В. Єршов, у білоруському – О. Федута.

Список використаних джерел та літератури

1. Єршов В. О. Житомир Єви Фелінської. *Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомиру – 1125», присвяченої 1125-річчю заснування міста Житомира*, 6–8 жовтня, 2009 р. Житомир: Косенко М., 2009. С. 57–64.
2. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генеалогія мемуаристичності. Житомир: Полісся, 2008. 624 с.
3. Єршов В. О. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму: монографія. Житомир: Полісся, 2010. 454 с.
4. Єршов В. О. Шпиталь сестер шариток (filles de la Charité) у Житомирі. За матеріалами волинської мемуаристики. *Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомиру – 1125», присвяченої 1125-річчю заснування міста Житомира*, 6–8 жовтня, 2009 р. Житомир: Косенко М., 2009. С. 51–57.

5. Кравченко С. Сва Фелінська: доля та творчість. *Волинь у житті та творчості письменників*: зб наук. пр. Луцьк: Твердиня, 2007. С 29–30.
6. Федута А. И. Невстреча (Эва Фелинская и Надежда Дурова). *Сюжеты и комментарии*. Вильнюс: ЕГУ, 2013. С. 105–113.
7. Bachórz J. Pamiętnik w polskiej kulturze romantycznej. *Prace ofiarowane Henrykowi Markiewiczowi / pod red. T. Wiessa*. Kraków – Wrocław: Wydawnictwo literackie, 1984. S. 131–147.
8. Burkot St. *Polskie podrózpisarstwo romantyczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 449 s.
9. Cwenk M. *Felińska*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012. 280 s.
10. Cwenk M. Na zesłaniu – Ewa z Wendorffów Felińska. *Kresowianki: krąg pisarek heroicznych / red. K. Stępnik, M. Gabryś*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. S. 51–60.
11. Janik M. *Polska literatura syberyjska*. Lwów – Złoczów: nakł. i druk. księgarni W. Zukerkandla, 1907. 83 s.
12. Kuczyński A. *Syberyjskie szlaki*. Wrocław [etc.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972. 368 s.
13. Małgowska H. M. Formy pamiętnikarsko-reportażowe lat czterdziestych i pięćdziesiątych (Na marginesie Wspomnień z podróży do Syberii E. Felińskiej). *Przegląd humanistyczny*. 1976. № 4. S. 75–86.
14. Ročko A. Świat wspomnień Ewy z Wendorffów Felińskiej. *Napis*. 2003. Seria IX. S. 185–194.
15. Rolle M. Z minionych stuleci: szkice historyczne i literackie. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1908. 384 s.
16. Rudnicka J. Ewa Felińska – pamiętnikarka. *Pisarki polskie epok dawnych / pod red. K. Stasiewicz*. Olsztyn: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, 1998. S. 193–200.
17. Śliwowska W. Ewy z Wendorffów Felińskie myśli i czyny. *Wrocławskie Studia Wschodnie*. Wrocław, 1998. № 2. S. 9–27.
18. Trojanowiczowa Z. *Sybir romantyków*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1992. 602 s.
19. Węgrzyn I. Pamiętnik prowincjonalny Ewy z Wendorffów Felińskiej (1793–1859). *Kresowianki: krąg pisarek heroicznych / red. K. Stępnik, M. Gabryś*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. S. 39–50.
20. Zdanowicz A. *Rys dziejów literatury polskiej / oprac. L. Sowiński*. T. 4. Wilno, 1877. S. 363–364.

References (translated & transliterated)

1. Yershov, V. O. (2009). Zhytomyr Yevy Felinskoï [Zhytomyr of Eva Felinska]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii «Zhytomyru – 1125», prysviachenoï 1125-richchiiu zasnuvannia mista Zhytomyra – Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Zhytomyr – 1125», sanctified to the 1125 year of founding of Zhytomyr* (pp. 57–64). Zhytomyr: Kosenko M. [in Ukrainian].
2. Yershov, V. O. (2008). *Polska literatura Volyni doby romantyzmu: henealohiia memuarystychnosti [Volynian polish literature of romanticism: genealogy of memuarystychnosti]*. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
3. Yershov, V. O. (2010). *Polska memuarystychna literatura Pravoberezhnoi Ukrainy doby romantyzmu [Polish memoir literature of Right-bank Ukraine of time of romanticism]*. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
4. Yershov, V. O. (2009). Shpytal sester sharytok (filles de la Charité) u Zhytomyri. Za materialamy volynskoi memuarystyky [The hospital of filles de la Charité in Zhytomyr. Materials of the Volyn memoirs]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii «Zhytomyru – 1125», prysviachenoï 1125-richchiiu zasnuvannia mista Zhytomyra – Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Zhytomyr – 1125», sanctified to the 1125 year of founding of Zhytomyr* (pp. 51–57). Zhytomyr: Kosenko M. [in Ukrainian].
5. Kravchenko, S. (2007). Yeva Felinska: dolia ta tvorchist [Eva Felinska: fate and work]. *Volyn u zhytti ta tvorchosti pysmennykiv – Volyn is in life and work of writers* (pp. 29–30). Lutsk: Tverdunia [in Ukrainian].
6. Feduta, A. I. (2013). Nevstrecha (Eva Felinskaya i Nadezhda Durova) [Unmeeting (Eva Felinska i Nadezhda Durova)]. *Syuzhety i kommentarii – Plots and Comments* (pp. 105–113). Vilnyus: EGU [in Russian].
7. Bachórz, J. (1984). Pamiętnik w polskiej kulturze romantycznej [Diary in the Polish romantic culture]. T. Wiessa (Ed.), *Prace ofiarowane Henrykowi Markiewiczowi – Works sacrificing to Henryk Markiewicz* (pp. 131–147). Kraków – Wrocław: Wydawnictwo literackie [in Polish].
8. Burkot, St. (1988). *Polskie podrózpisarstwo romantyczne [Polish romantic travel-writing]*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe [in Polish].
9. Cwenk, M. (2012). *Felińska [Felinska]*. Lublin: Wydawnictwo KUL [in Polish].

10. Cwenk, M. (2006). Na zesłaniu – Ewa z Wendorffów Felińska [On exile – Eva Wendorff Felinska]. K. Stępnik & M. Gabryś (Eds.), *Kresowianki: krąg pisarek heroiczych – Kresowianki: circle of heroic writers* (pp. 51–60). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej [in Polish].
11. Janik, M. (1907). *Polska literatura syberyjska [Polish Siberian literature]*. Lwów – Złoczów: nakł. i druk. księgarńi W. Zukerkandla [in Polish].
12. Kuczyński, A. (1972). *Syberyjskie szlaki [Siberian ways]*. Wrocław [etc.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich [in Polish].
13. Małgowska, H. M. (1976). Formy pamiętnikarsko-reportażowe lat czterdziestych i pięćdziesiątych (Na marginesie Wspomnień z podróży do Syberii E. Felińskiej) [Forms of reporting of fortieth and fiftieth (On marginesie of Remembrances from a trip to Siberia of E. Felinska)]. *Przegląd humanistyczny – Humanities Review*, 4, 75–86 [in Polish].
14. Ročko, A. (2003). Świat wspomnień Ewy z Wendorffów Felińskiej [World of remembrances Eva Wendorff Felinska]. *Napis – Inscription*, ser. IX, 185–194 [in Polish].
15. Rolle, M. (1908). *Z minionych stuleci: szkice historyczne i literackie [From past centuries: historical and literary sketching]*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt [in Polish].
16. Rudnicka, J. (1998). Ewa Felińska – pamiętnikarka [Eva Felinska – memorialist]. K. Stasiewicz (Ed.), *Pisarki polskie epok dawnych – Polish writers of old epochs* (pp. 193–200). Olsztyn: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie [in Polish].
17. Śliwowska, W. (1998). Ewy z Wendorffów Felińskie myśli i czyny [Eva Wendorff Felinska: ideas and acts]. *Wrocławskie Studia Wschodnie – Wrocław Eastern Studies* (pp. 9–27). Wrocław [in Polish].
18. Trojanowiczowa, Z. (1992). *Sybir romantyków [Sybir of romantics]*. Kraków: Wydawnictwo Literackie [in Polish].
19. Węgrzyn, I. (2006). Pamiętnik prowincjonalny Ewy z Wendorffów Felińskiej (1793–1859) [Provincial diary of Eva Wendorff Felinska (1793–1859)]. K. Stępnik & M. Gabryś (Eds.), *Kresowianki: krąg pisarek heroiczych – Kresowianki: circle of heroic writers* (pp. 39–50). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej [in Polish].
20. Zdanowicz, A. (1877). *Rys dziejów literatury polskiej [History of Polish literature]*. L. Sowiński (oprac.). (Vol. 4), (pp. 363–364). Wilno [in Polish].

Статтю отримано 16.09.2021 р.

Прийнято до друку 21.10.2021 р.